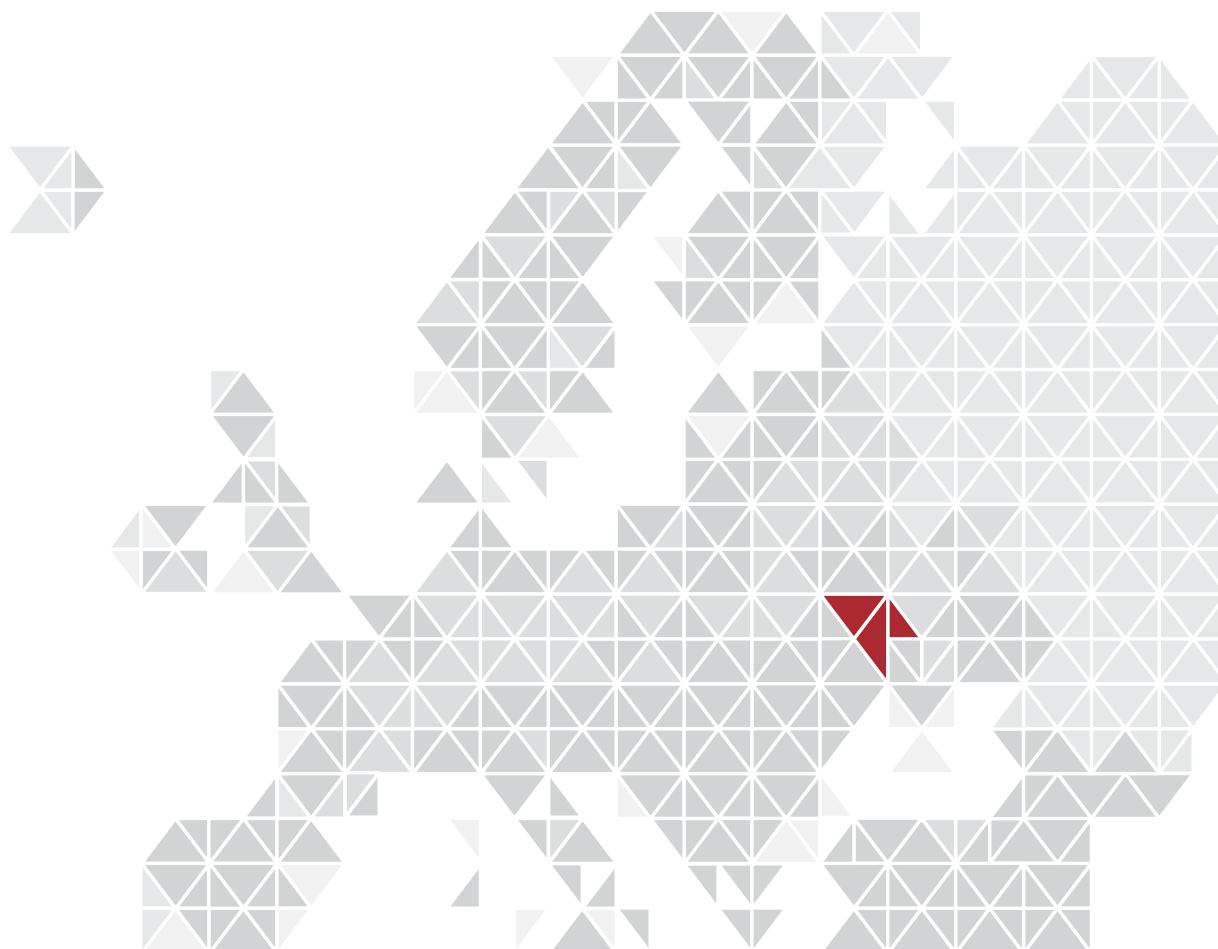

NEUTRALITATEA REPUBLICII MOLDOVA PRIN PRISMA POLITICILOR DE SECURITATE A UCRAINEI

Autor:
Corneliu Ciurea,
IDIS Viitorul

Spre deosebire de Republica Moldova, Ucraina n-a fixat niciodată în Constituție principiul neutralității permanente, deși și-a anunțat această intenție în Declarația de Independență din 1990. Experiența Ucrainei în materie de neutralitate s-a rezumat doar la perioada 2010-2014 atunci când Kievul a aprobat o lege privind neaderarea Ucrainei la blocuri militare. După abrogarea acestei legi, Ucraina revine la ideea aderării la NATO fără ca această idee să devină o posibilitate reală în viitorul apropiat din cauza războiului din regiune. Urmărind aceste oscilații ale Kievului între statutul de țară neutră și dorința de a intra sub umbrela occidentală de securitate, Chișinăul poate să tragă anumite concluzii cu privire la funcționalitatea propriului principiu de neutralitate consfințit în articolul 11 al Constituției.

Principiul neutralității și politica de securitate a Ucrainei

Ucraina și-a declarat intenția de a deveni un stat cu neutralitate permanentă în iulie 1990 atunci când a fost adoptată Declarația de Suveranitate. Prin enunțarea acestei intenții, Ucraina nu a aderat la fel ca Moldova la Tratatul de Securitate Colectivă al CSI, semnat la Tașkent în luna mai 1992. În 1993 este adoptată o lege care admite posibilitatea Ucrainei de a participa în structurile Europene de securitate ceea ce, în fond, nu contravine principiului neutralității. În plus, în 1994 este semnat tratatul de la Budapesta, prin care Ucraina primește asigurări de securitate din partea a trei puteri nucleare - Rusia, SUA și Marea Britanie. Ar fi de remarcat că aceste asigurări n-au luat forma unor garanții ferme. Cu toate acestea, în Constituția din 1996 Ucraina nu formalizează principiul neutralității.

Ulterior, Ucraina începe un proces de renegare a neutralității fără ca acest principiu să fi fost vreodată consfințit în mod temeinic. În 2003, este adoptată Legea privind Principiile Securității Naționale care stabilește drept obiective importante pentru Ucraina aderarea la UE și NATO. În 2004, Președintele Kuchma emite un decret prin care sunt eliminate din legi

oricare mențiuni cu privire la aderarea Ucrainei la NATO. Mai târziu și ca urmare a Revoluției Oranj, noul președinte Yushchenko reintroduce în documentele oficiale ideea potrivit căreia scopul final al țării este aderarea la NATO. Această nouă oscilație n-a adus rezultatele scontate la summit-ul de la București din 2008, în cadrul căruia Ucrainei și Georgiei le-a fost refuzat MAP-ul.

În 2010, noul Președinte al țării, Yanukovich, semnează o lege votată de Parlament prin care este fixat statutul de neparticipare în cadrul blocurilor militare ca principiu fundamental al politicii externe a Ucrainei și sunt eliminate din documentele oficiale mențiunile privind aderarea la NATO. Ar fi de remarcat că experții ucraineni deseori fac distincție între principiul neparticipării în cadrul blocurilor militare (care implică neaderarea la NATO) și principiul alinierii sau nonalinierii care presupune aderarea sau neaderarea la UE. Legea din 2010 avea în vedere neaderarea la NATO dar nu viza sub nici o formă Uniunea Europeană. De asemenea, neparticiparea în cadrul blocurilor militare reprezintă o formă slabă a neutralității permanente întrucât poate să admită prezența trupelor străine pe teritoriul statului.

La sfârșitul anului 2014, după agravarea situației în zonele de est a țării, Parlamentul Ucrainei abrogă principiul neparticipării în cadrul blocurilor militare. Aparent, această mișcare ar reflecta intenția Ucrainei de a relua parcursul spre NATO și de a solicita un nou Plan de Acțiuni. În realitate, pare din ce în ce mai evident că această lege nu asigură un parcurs mai rapid spre NATO ci reprezintă o nouă deviație a pendulului dinspre minimalismul neutralității spre maximalismul unei dorințe idealiste a ucrainenilor de a rezolva de o manieră categorică problemele lor de securitate. Este puțin probabil că în condiții de război NATO va face oferte tentante Ucrainei.

Astfel, pe parcursul ultimilor 25 de ani Ucraina a cunoscut un proces de continuă pendulare între două poziții fundamentale – asigurarea securității fie prin afirmarea neutralității fie prin apropierea de blocul NATO. Din punctul acesta

de vedere, Moldova a ales un comportament diferit – de a miza pe neutralitate permanentă. Chiar dacă periodic au existat presiuni puternice în favoarea renunțării la neutralitate, Moldova a rezistat unor asemenea tentații, cea mai mare parte a clasei politice rămânând devotată articolului 11 din Constituție.

Cum explicăm deviațiile Ucrainei în materie de neutralitate?

Argumentele pro sau contra neutralității în Ucraina sunt asemănătoare celor auzite în Republica Moldova. Susținătorii neutralității consideră că statutul de neparticipare în blocuri militare oferă Ucrainei flexibilitatea necesară de manevrare între două puteri vecine dar deloc amicale – NATO și Rusia. Neutralitatea are drept scop diminuarea temerilor Rusiei dar nu împiedică colaborarea Ucrainei cu NATO. Orice îndepărtare de la acest bivectorialism comportă riscuri nejustificate pentru securitatea Ucrainei.

Adversarii neutralității și adepții apropiării de NATO susțin că principiul neutralității a eșuat în a asigura securitatea Ucrainei, anexarea Crimeii și războiul din Donbas fiind exemple concludente în acest sens. Văzând în Rusia un agresor, Kievul este în căutarea unei alianțe cu o putere comparabilă cu Rusia pentru a-și salva suveranitatea. În aceste condiții, NATO rămâne singura opțiune.

Chiar dacă Ucraina recurge la aceleași argumente în privința neutralității ca Moldova (în loc de Crimeea și Donbas în Moldova este invocat cazul Transnistriei), concluziile ucrainenilor sunt diametral opuse – spre deosebire de Moldova, modelul dominant în Ucraina este de a renunța la neutralitate. Aversiunea față de neutralitate nu conduce, însă la aderarea Ucrainei la un bloc militar și intrarea ei sub o umbrelă de securitate. Această diferență în abordare reclamă explicații.

Un motiv pentru care Ucraina este reticentă vizavi de acceptarea neutralității ține de rolul special pe care această țară și-a dorit să și-l asume în regiune. Spre deosebire de Moldova, Ucraina s-a văzut într-o dublă dimensiune – ca putere regională și ca factor de stabilitate

în regiune. În tandem cu Georgia, Ucraina a vizat un rol special în bazinul Mării Negre, iar împreună cu Polonia Kievul aspira să devină un factor de stabilitate în Europa Centrală și de Est. Însuși Henry Kissinger declara în 2004 că Ucraina este un factor de stabilitate în Europa. Asumarea unui asemenea rol cere o politică activă care nu prea face casă comună cu ideea de neutralitate.

Un alt aspect, văzut din perspectiva Republicii Moldova, ține de existența conflictelor separatiste. Chiar dacă Kievul a întâmpinat întotdeauna dificultăți în a se impune în Crimeea, Ucraina n-a avut niciodată experiența unor confruntări de amploare, similare celor din Georgia sau, la o scară mai redusă, din Moldova. Din această cauză sentimentul pericolelor ar putea să fie atenuat în cazul Ucrainei, ceea ce ar fi determinat Kievul să nu agreeze declararea neutralității – un principiu la care recurg acele state care au un sentiment acut al amenințărilor la care sunt expuse.

Finlandizarea sau transnistrizarea Ucrainei?

În ultimul timp, se vorbește din ce în ce mai frecvent despre două scenarii care pot fi aplicate Ucrainei – finlandizarea sau transnistrizarea. Pe de o parte, finlandizarea reprezintă o modalitate de control pe care o exercită un stat mai mare asupra unui stat mai mic prin impunerea unor restricții asupra politicii externe a țării vecine, fără a interveni prea mult în politica internă. Pe de altă parte, transnistrizarea presupune crearea de către statul mai mare a unei enclave (sau mai multe) separatiste în interiorul statului vecin pentru a controla politica externă a țării vizate, fapt ce crează blocaje și la nivelul politicii interne. Finlandizarea poate fi asociată cu neutralitatea și este preferabilă transnistrizării întrucât menține integritatea teritorială a statului. Transnistrizarea, la rândul ei, nu obligă statul să declare neutralitatea dar existența enclavei în sine impune limite serioase acțiunilor țării în cauză. Din acest punct de vedere, finlandizarea este iarăși preferabilă transnistrizării întrucât crează aparența unei acceptări benevole a restricțiilor ceea ce nu

aduce mari știrbiri suveranității.

Finlandizarea Ucrainei (și, posibil, a Moldovei) se ciocnește de câteva dificultăți majore. În primul rînd, un asemenea scenariu ar reclama din partea Kievului o nouă pendulare spre neutralitate prin reintroducerea legii cu privire la statutul de neparticipare în blocuri militare (sau chiar neutralitate permanentă). În al doilea rînd, finlandizarea reală a Ucrainei ar însemna nu doar blocarea definitivă a aderării Ucrainei la NATO ci și restricții în ceea ce privește integrarea europeană a acestei țări, fapt care nu se admite deocamdată la nivelul discursului politic. În al treilea rînd, procesul de finlandizare nu implică pierderi teritoriale ceea ce nu este pentru moment cazul Ucrainei (sunt și excepții – cazul Austriei și Tirolului de Sud).

Din perspectiva Republicii Moldova, transnistriizarea unui stat reprezintă o diminuare drastică a capacității de acțiune și exercitare a suveranității. În aceste condiții, scopul principal al statului nu este atît realizarea unui proiect de țară (precum integrarea europeană) ci, într-o abordare realistă, supraviețuirea. Minimizarea riscurilor devine o prioritate fundamentală iar neutralitatea, chiar dacă deloc obligatorie și nerecunoscută, devine un instrument de protecție a statului, deși nesigur și precar. Prin acest instrument statul încearcă să oprească escaladarea tensiunilor, să minimizeze riscurile dezintegrării și să creeze o marjă cît mai mare de manevră în raport cu puterile din regiune în vederea obținerii unor garanții de securitate.

Concluzii

Chiar dacă neutralitatea nu este în măsură să asigure securitatea unui stat în Europa de Est, ea reprezintă o opțiune, fiind un exemplu de politică moderată de securitate. Existența conflictului transnistrean a obligat Republica Moldova să recurgă la o asemenea politică, chiar dacă în anumite situații au existat puternice tentații de a abandona acest curs. Spre deosebire de Moldova, Ucraina a cunoscut permanente oscilații de la politici de moderație la politici mai radicale care urmăreau abandonarea

neutralității. Situația dramatică din Ucraina sugerează că acest ciclu de oscilații încă nu s-a încheiat.

În pofida criticilor dure aduse principiului neutralității permanente, Moldova va continua să imite comportamentul unui stat neutru, întreținînd iluzia funcționalității acestui principiu. Pentru majoritatea politicianilor moldoveni, aceasta este o cale de asigurare a securității cu costuri minime. Doar atunci cînd statul va opta în favoarea unei abordări care reclamă majorarea costurilor pentru securitatea statului, principiul neutralității ar putea fi abandonat.

**Această publicație este realizată cu suportul The National Endowment for Democracy. Opiniile exprimate aparțin autorului și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Asociației pentru Politica Externă și al The National Endowment for Democracy.*

Asociația pentru Politica Externă (APE) este o organizație non-guvernamentală activitatea căreia este dedicată susținerii procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, promovării reformelor democratice și a soluționării politice a problemei transnistrene în contextual integrării europene a țării.

Asociația pentru Politica Externă (APE)

Str. Sciusev, 64, Chișinău, MD-2012

Republica Moldova

Tel.: +373 22 22.44.30; +373 22 21.09.86

Fax: +373 22 21.09.86

E-mail: office@ape.md

www.ape.md

www.europa.md